

HISTORIA MUZEUM REGIONALNEGO IM. DZIECI WRZESIŃSKICH

Pierwsze myśli o zorganizowaniu we Wrześni muzeum upamiętniającego słynny strajk szkolny z 1901 r. zrodziły się w dwudziestą rocznicę pamiętnych wydarzeń. Starosta wrzeșiński wzywał odezwą mieszkańców powiatu do składania darów: *„W szkole powszechnej we Wrześni urządzona została ubikacja muzealna, której celem jest przechowywanie zabytków starożytności znalezionych w naszym powiecie, a które w prywatnych przechowywane domach niszczej, a będąc nieprzystępne szerszej publiczności nie wypełniają celu kształcenia (...) w wielkiej mierze chodzi przeważnie o zbieranie pamiątek narodowych z czasów naszej niedawnej przeszłości, z czasów walk politycznych i orężnych”*¹.

Spółeczność wrzeșińska żywo zareagowała na apel. Początkowo obok działu historycznego zamierzano utworzyć dział numizmatyczny, w którym miał się znaleźć *„zbiór pieniędzy papierowych różnych państw i pieniędzy wojennych namiastkowych”*². Początkowo składane w darze eksponaty to właśnie banknoty i bony.

Inicjatywa ograniczyła się jednak tylko do gromadzenia zbiorów. Kryzys gospodarczy z początku lat trzydziestych osłabił dążenia do utworzenia muzeum. Problemem było też to, że budynek dawnej szkoły, w którym miałyby znajdować się muzeum od 1903 r. był własnością prywatną³.

Ponowne działania rozpoczęły się w 35 rocznicę Strajku Dzieci Wrzeșińskich. W głównej mierze przyczynił się do tego znany we Wrześni działacz kulturalny i wydawca – Andrzej Prądzyński. W „Wiciach Wielkopolskich”, miesięczniku poświęconym kulturze i sztuce, poruszył kwestię muzeum, wyrażając tym samym opinię dużej części wrzeșińskiego społeczeństwa.

Magistrat miejski wszczął starania o wykupienie z prywatnych rąk budynku dawnej Katolickiej Szkoły Ludowej przy ulicy Kościelnej od Niemca Pergmana. W 1936 r. Miejska Kasa Oszczędności zaoferowała właścicielowi budynku, który popadł w kłopoty finansowe większą pożyczkę na dogodnych warunkach przy zarezerwowaniu sobie prawa przejęcia budynku na poczet długu⁴.

¹ „Orędownik Wrzeșiński”, nr 64, z 13 VIII 1921 r.

² „Orędownik Wrzeșiński”, nr 75, z 23 X 1921 r.

³ Sebastian Mazurkiewicz, *Archiwum Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzeșińskich we Wrześni*, referat wygłoszony na Ogólnopolskim Zjeździe Studentów Archiwistyki w 1998 r. w Lublinie, s. 2.

⁴ AMRW, pismo sygn. AK II-1.

Pocztówka, *Budynek Katolickiej Szkoły Ludowej we Wrześni* (1903 r.), wyd. nieznanymi.

Sam budynek dawnej Katolickiej Szkoły Ludowej został wybudowany w 1790 r. Znajdował się w rękach prywatnych. Po zajęciu Wrześni w 1793 r. przez Prusacy przejęli placówkę szkolną. W 1837 r. z pieniędzy pochodzących z kar nałożonych na mieszkańców powiatu za udział w powstaniu listopadowym władze pruskie wykupiły budynek od prywatnych właścicieli. W 1840 r. korzystając ze środków rządowych nadbudowano piętro z poddaszem. Po upadku powstań narodowych piwnice szkoły służyły jako przejściowy areszt dla uczestników powstań Wiosny Ludów 1848 r. i powstania styczniowego 1863-64 r. W czasie trwania strajku szkolnego w ramach tzw. „Hebungspolitik” wybudowano nowy budynek szkolny (dzisiejsza Szkoła Podstawowa Nr 1), zaś stary sprzedano w prywatne ręce⁵.

Mimo propozycji Miejskiej Kasy Oszczędności wobec właściciela miasto nie mogło odzyskać budynku. Pozyskiwane eksponaty miasto zaczęło gromadzić w jednym z odnowionych pokoi w ratuszu. Specjalnie na ten cel zamówiono gabloty i szafki⁶. Apel burmistrza Sołtysiaka o przekazywanie darów dla tworzącego się muzeum nie pozostał bez echa. Burmistrz nawoływał o składanie „wszystkiego tego co ma z miastem Wrześnią, jego historią, kulturą i sztuką łącznie i związek”. Listy ofiarodawców i składanych przedmiotów zamieszczano w lokalnej prasie – „Orędowniku Wrzesińskim”⁷.

⁵ Urszula Długosz, *Działalność oświatowa Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzesińskich we Wrześni*, Poznań 1998, mps mgr Wydz. Studiów Edukacyjnych UAM, w zbiorach bibliotecznych MRW, sgn. 055, s. 25-26.

⁶ „Orędownik Wrzesiński”, nr 39 z 2 IV 1938 r.

⁷ Np. Dla Muzeum Regionalnego złożyli:

(...) W.P. Major Lutomski (...), zdjęcie pamiątkowe procesu o sprawę wrzesińską (...)

W.P. Bronisława Matuszewska: 10 pocztówek i list z lat 1901/02 (...)

W.P. Włosik: 4 zdjęcia drewnianych kościołów – zabytków z powiatu wrzesińskiego (...) itd. - „Orędownik Wrzesiński”, nr 54 z 10 V 1938 r.

Przedsięwzięcie wspierało wielu obywateli miasta, zwłaszcza nauczyciele. „Orędownik Wrzesiński” pisał, że muzeum przybiera realne kształty i, że „turyści przybywający do Wrześni tam znaleźć będą mogli to, czego przede wszystkim w mieście naszym szukają: pamiątki i dokumenty Sprawy Wrzesińskiej”⁸.

Muzeum Regionalne we Wrześni otrzymało od osób prywatnych wiele litografii, fotografii i pocztówek. Z Archiwum Państwowego w Poznaniu przekazano prawdopodobnie w depozyt stare statuty i przywileje cechowe oraz różne inne dokumenty⁹.

Władze miejskie planowały dalszy rozwój placówki muzealnej. W budżecie uwzględniano wydatki związane z działalnością muzeum: „na dalsze urządzenie muzeum miejskiego w ratuszu przeznaczają się w latach: 1937/38 – 140 zł, 1938/39 – 250 zł, 1939/40 – 250 zł”¹⁰.

Zamierzenie władz miejskich zniweczył niemiecki najeźdźca we wrześniu 1939 r. Hitlerowski agresor 10 września 1939 r., kiedy wkroczył do miasta dokonał zniszczenia zgromadzonych w ratuszu eksponatów muzealnych, szczególnie dotyczących Wiosny Ludów i Strajku Dzieci Wrzesińskich.

Po zakończeniu II wojny światowej powołanie do życia muzeum stało się trudnością. Zniszczenie wojenne w dziedzinie materialnej i dóbr kultury były szczególnie dotkliwe. Animacją życia kulturalnego zajął się Powiatowy Oddział Informacji i Propagandy. Następnie zadania te przejął Referat Kultury Starostwa Powiatowego. Jedną z pierwszych powojennych uroczystości było 50-lecie strajku szkolnego w 1951 r. Wyremontowano wówczas budynek dawnej szkoły ludowej, przeznaczonej wtedy na internat Zasadniczej Szkoły Zawodowej. Na frontonie budynku w miejscu tablicy pamiątkowej z 1926 r. umieszczono nową¹¹. W pomieszczeniach na parterze urządzono wystawę dokumentów i książek dotyczących Wiosny Ludów i Strajku Dzieci Wrzesińskich. Podczas uroczystości władze kuratorium szkolnego obiecały zorganizować placówkę muzealną. Tak się jednak nie stało.

W 1955 r. podczas obchodów 50-tej rocznicy Walk Rewolucyjnych i Strajków Szkolnych dr Ludwik Gomolec przygotował wystawę dotyczącą ogólnej problematyki strajków szkolnych. Wystawę ulokowano w dwóch pokojach w budynku dawnej Katolickiej Szkoły Ludowej jako Izbę Pamiątkową Strajków Szkolnych¹².

⁸ „Orędownik Wrzesiński”, nr 85 z 14 VII 1938 r.

⁹ AMRW, pismo sygn. AK-III.

¹⁰ AMRW, *Dokumenty dotyczące budżetu miasta na lata 1937-1940*, bez sygn.

¹¹ Urszula Długosz, *Działalność oświatowa Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzesińskich we Wrześni*, Poznań 1998, s. 29.

¹² Urszula Długosz, *Działalność oświatowa Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzesińskich we Wrześni*, Poznań 1998, s. 31.

W 1957 r. powstało we Wrześni Koło Polskiego Towarzystwa Historycznego. Jego statutowym celem było „gromadzenie i opracowywanie materiałów związanych z całością kształtem historii, kultury i sztuki oraz folkloru wrzesińskiego”¹³. Dzięki staraniom koła, a w szczególności Antoniego Ciszaka w 1961 r. rozszerzono powierzchnię Izby Muzealnej. Zapoczątkowało to stopniowe tworzenie się Muzeum Regionalnego. Dwa lata później przeniesiono internat ZSZ do nowego budynku. Historyczną szkołę adaptowano na Muzeum i Bibliotekę¹⁴.

Muzeum Regionalne im. Dzieci Wrzesińskich uroczyście zostało otwarte 29 maja 1966 r. Pierwszym kustoszem został Antoni Ciszak, działacz kultury i miłośnik historii regionalnej. Placówka swoją działalność oparła o Statut z 1 XII 1965 r. W muzeum wyodrębniono działy dotyczące walk narodowowyzwoleńczych (Wiosna Ludów, Powstanie Styczniowe, Strajk Szkolny, Powstanie Wielkopolskie), archeologia, etnografia i kultura materialna¹⁵.

Budynek, w którym mieści się Muzeum Regionalne, decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków 10 września 1974 r. został wpisany do rejestru zabytków województwa poznańskiego.

W 1975 r. powiększono powierzchnię muzeum. Mimo tego nadal brakowało pomieszczeń. Sale wystawowe były zbyt małe, a pomieszczenia archiwum, biblioteki i magazynu niewłaściwe. W 1977 r. kustoszem muzeum został Janusz Lenartowicz, za którego w latach 1984-1989 przeprowadzono remont i rozbudowę budynku, którego stan pogarszał się coraz bardziej w wyniku obciążeń zbiorami Biblioteki Publicznej, mieszczącej się na piętrze. Wojewódzki Konserwator Zabytków zdecydował o podjęciu remontu i jednocześnie o rozbudowie budynku, nawiązując przy tym architekturą do zabytkowego otoczenia¹⁶. W wyniku rozbudowy muzeum powiększyło się o niewielkie pomieszczenia administracyjne. W 1990 r. muzeum posiadało w swoich zbiorach 1700 muzealiów oraz trzy sale ekspozycyjne. W 1991 r. dokonano kolejnego remontu i reorganizacji muzeum. Biura znalazły miejsca w nowej części budynku. Dzięki temu powiększono ekspozycję o dwie sale.

W 1993 r. przeprowadzono reorganizację Muzeum i nadano mu nowy statut. W 1994 r. nowym dyrektorem została Hanna Bachorz. W tym samym roku dawny magazyn został przeniesiony na poddasze, a pomieszczenie zamieniono na sale wystaw czasowych. W

¹³ *Ziemia Wrzesińska*, red. Janusz Deresiewicz, Września 1978, s. 372.

¹⁴ AAP, *Sprawozdanie z działalności Komitetu Frontu Jedności Narodowej za okres 1 I – 31 VII 1966 r.*

¹⁵ AMRW, *Statut Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzesińskich we Wrześni z 28 XI 1965 r.*

¹⁶ Sebastian Mazurkiewicz, *Archiwum Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzesińskich we Wrześni*, referat wygłoszony na Ogólnopolskim Zjeździe Studentów Archiwistyki w 1998 r. w Lublinie, s. 3.

latach 2000-2001 przeprowadzono remont elewacji oraz założono kotłownię gazową. Zmieniono także wystrój ekspozycji stałej¹⁷.

W 2007 r. dyrektorem muzeum został Sebastian Mazurkiewicz. W tym też roku muzeum po raz pierwszy włączyło się Europejską Noc Muzeów oraz Dni Dziedzictwa Narodowego. Na dziedzińcu muzeum założono wykop i przeprowadzono badania archeologiczne, których owoce przedstawiono na wiosnę 2008 r. na wystawie w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu.

¹⁷ Hanna Bachorz, *W III Rzeczypospolitej*, w: *Września. Historia miasta*, praca zbiorowa, red. Marian Torzewski, Września 2006, s. 404.